

El Triptòlem de Joan Rebull

Quan la Banca Vilella va voler commemorar el seu centenari va encarregar a Joan Rebull una obra monumental que donaria a la ciutat. Pensant en la tradició agrícola del Baix Camp, l'artista va escollir com a tema el mite de Triptòlem. Segons les seves pròpies paraules, "Vaig estar treballant tres estius en l'obra que havia de basar-se en Triptòlem, que va ensenyar a conrear el camp. Si l'obra representava un homenatge a Reus i la seva comarca, havia de simbolitzar-se i, a més, adaptar-ho a conceptes moderns".

El grup escultòric està format per tres figures dretes situades a poca distància les unes de les altres, però sense tocar-se, formant una escena conjunta. Es tracta d'un nen nu i dues figures femenines, vestides amb toga i amb els cabells recollits, de mides lleugerament superiors a les reals. Una d'elles, la més jove, sosté una torxa. Les figures repre-

sentades són Demèter, la seva filla Persèfone i el jove Triptòlem, fill del rei d'Eleusis.

Segons el mite clàssic, Demèter és la deessa de la fertilitat, que regeix la producció agrícola. La seva filla Persèfone ha estat raptada per Plutó (divinitat del més enllà, de la vida sota terra) i Demèter, enyorant-la, baixa de l'Olimp a buscar-la i recorre la terra sota l'aparença d'una dona madura, descuidant totalment els seus deures. Per evitar la mort de tots els vegetals de la terra, Zeus decideix permetre que Persèfone torni a l'Olimp, però com que ella ja ha tastat els fruits de la magrana, queda condemnada a residir part de l'any a les profunditats. Així simbolitzen els antics el cicle de les estacions. El retorn de Persèfone al costat de la seva mare marca cada any l'inici de la primavera.

Durant el seu pelegrinatge per la terra, Demèter és ben acollida pel rei d'Eleusis i decideix recompensar-lo. Junt amb Persèfone, Demèter ensenyarà a Triptòlem el conreu del blat i li encarregarà de difondre'l entre els homes. Triptòlem inventarà l'arada, i a la seva tornada instituirà el culte a Demèter.

Les representacions clàssiques del mite anaven lligades als misteris sacres que tenien lloc al Telesterion d'Eleusis. Rebull agafa aquest tema mitològic però li treu transcendència perquè el descontextualitza. Li interessa la figura pagana del personatge que mostra als homes el conreu de la terra, desvinculada del sentit tradicional de la seva representació. No obstant coneix i s'inspira formalment en un relleu de l'escola de Fidias, del segle V c.C., trobat a Eleusis i ara al Museu Nacional d'Atenes, que representa la mateixa escena: sota la mirada atenta de Persèfone (que sosté una torxa per il·luminar el jove en el seu camí), Triptòlem inicia un moviment d'avanç mentre Demèter l'encoratja i l'envia a iniciar el seu llarg camí.

Aquesta obra, de tema mitològic al·legòric, és un cas bastant aïllat dins la producció de l'artista, i presenta una problemàtica molt concreta pel fet de tractar-se d'un encàrrec monumental. Rebull necessita representar una escena narrativa d'una forma convincent

però sense caure en aquell naturalisme que sempre ha evitat. Això ja ho ha fet en nombrosos relleus però no en escultura exempta. Tot tenint en compte els preceptes dels clàssics, intentarà reproduir les lleis de contenció i estudiar l'harmonia i l'eurítmia de les actituds. Segons la seva frase "una escultura ha de tancar com una circumferència", Rebull ha resolt les tensions internes de l'obra de manera que totes les parts guarden relació i totes són necessàries per a l'equilibri total. Una sola d'aquestes figures no tindria la rotunditat expressiva de qualsevol escultura de Rebull, perquè està pensada dins del conjunt. Les seves figures aïllades se centren en elles mateixes, no s'explauen gestualment o s'aboquen a l'exterior. Si bé en algunes obres tardanes introduirà un lleuger moviment, aquest serà sempre natural, sense artificis, dramatismes o exageracions, serè, aplomat, elegant. Les figures se'ns mostren tal i com són, aturades en el temps amb naturalitat, pensatives, silencioses.

Demèter alça i avança els braços com una mare protectora, en un gest que recorda una benedicció. El jove Triptòlem, gairebé un nen en aquesta representació, al mig de l'escena, inicia un moviment d'avanç, per la posició dels braços i de les cames. Dreta, en una posició relaxada, sosté la torxa descansant les mans sobre el ventre. Les robes cauen de manera natural, com si estiguessin mullades i s'adaptessin a la forma del cos, per definir-lo.

Destaca l'expressivitat de les mans, sempre presents ostensiblement en la seva obra. Com ell dirà, "No us fieu mai dels escultors que amaguen les mans. Ni dels que no dibuixen." A més del dibuix de mida natural, signat per l'artista, i exposat al hall de la seu del Banc de Biscaia a Reus (la Banca Vilella fou absorbida posteriorment per aquesta entitat bancària), es conserva un dibuix preparatori fet a llapis sobre paper quadriculat i un petit esbós, també a llapis, en el qual les tres figures apareixen nues.

En l'acabat superficial s'aprecia l'empremta de l'escultor que va definint la forma sobre

Esbós a llapis. No catalogat. 14x9 cm.

el fang sense voler polir-lo ni allisar-lo. Rebull no vol dissimular amb el treball superficial la manca d'estructura interna: "El fang es presta als efectes. Cercar els efectes de llum i ombra fóra fer pintura. Cal buscar allò que es pot tocar [...] L'escultor ha de fugir dels falsos recursos con són donar rustiquesa a les superfícies, encastar-hi boletes d'argila o fer-hi poliments i mutilacions. Cal tenir l'honradesa d'anar fins al final sense refiar-se dels efectes". De lluny només es pot apreciar una certa textura que reflecteix la llum d'una manera difosa, sense lluentors excessives, però si us acosteu als motlles de guix que es troben al Museu Comarcal Salvador Vilaseca, cedits per l'artista el 1979, podreu apreciar amb tot detall la superfície aspra, angulosa, la factura tàctil, constructiva, de Joan Rebull, que difereix notablement de Rodin i els expressionistes.

Mentre Rebull treballa en el projecte s'instal·la a Reus. Viu i treballa en uns locals propietat del banc al carrer de Llovera. Durant l'estiu, la seva dona Conxa i els seus fills Cristina i Raimon li fan de models. Quan marxen cap a Barcelona continua modelant sobre maniquís. Treballa en companyia de l'escultor Joan Domingo Jassans, llavors deixeble seu.

L'obra de Rebull havia de ser el motiu central d'una font. Per resoldre la part arquitectònica i monumental l'artista cerca la col·laboració de l'arquitecte Enric Llimona, amic seu. La idea és experimentar la integració de les figures a base de motius vegetals i de l'element aigua. Després de diverses temptatives, Enric Llimona planteja la possibilitat de situar les figures sobre unes plataformes que, a manera de pètals de rosa, formarien l'escut de Reus. Quadrades, rodones, formant pentàgon, disposades en espirals... Rebull fa fins i tot una petita maqueta del projecte amb fusta. Pel que fa a materials i colors, les figures de bronze jugarien amb el bany de coure de les plataformes de ferro i amb el color daurat de l'aigua per l'efecte de la il·luminació.

La font s'enfonsaria per sota del nivell de terra, presentant les figures a l'alçada de l'espectador i permetent veure el dibuix de la rosa des de dalt. Un marc de vegetació o arquitectònic tancaria l'obra per darrere, creant l'ambientació adient. Per a la realització d'aquest entorn comptaven amb la col·laboració de l'arquitecte i dissenyador de jardins Nicolau M. Rubió.

El Departament d'Arquitectura de l'Ajuntament de Reus estava projectant aleshores la

Pensant en la tradició agrícola del Baix Camp, l'artista va escollir com a tema el mite de Triptòlem

urbanització de la zona de l'estació de trens i el passeig Mata i es parlava d'adaptar el passeig a les noves necessitats de circulació, d'ubicar-hi una estació d'autobusos, un parc infantil, una residència per a pensionistes, uns sortidors i la font monumental de la casa Vilella (tal i com apareix als documents de l'època). De manera que el projecte es tirà endavant amb el vistiplau del consistori però incomprendiblement no trobà una ubicació definitiva fins tres anys després, el 1968. Els artistes hauran d'anar remodelant i redefinint la base i l'entorn enjardinat segons els successius espais que els van concedint.

Primer la font havia d'anar davant del passeig Mata, que conservaria les cinc fileres d'arbres centenaris, en el colze que deixava l'estació d'autobusos; després al mig del passeig; després al final de la plaça de la Llibertat, tancada per una filera de xipresos... Finalment, i jo diria que es tracta gairebé d'una claudicació, l'obra se situà a la cruïlla entre els passejos Mata i Sunyer, a l'actual plaça de Joan Rebull.

Com tots poden recordar i comprovar, no hi ha jardí ni arbres al costat de la font. Només una anella de gespa de mig metre i els cotxes que circulen nit i dia al seu voltant. Penseu, doncs, que les dimensions de l'obra escultòrica (2,1 m per a les figures femenines i 1,7 m per a la figura de Triptòlem) i la disposició de l'escena, amb un punt de vista principal molt acusat, han de valorar-se en el context dels projectes inicials i no pas en el seu escenari final.

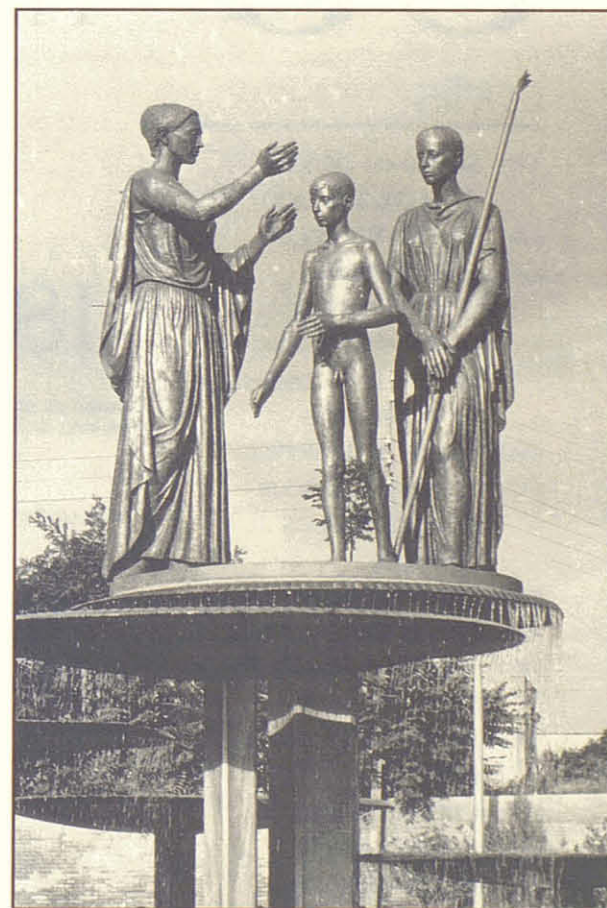
La idea mare, retallada en la seva essència de gaudir d'un marc propi, íntim, recollit, que permetés contemplar les escultures amb calma, a una distància i des d'un punt de vista adequats, que la fongués dins d'un entorn natural, s'ha desvirtuat. Les figures enlairades queden lluny, fredes, inaccessibles, retallades sobre un fons heterogeni i antiestètic, amb el qual no tenen cap relació. El resultat no sedueix ningú. Curiosament no queda constància a l'Ajuntament de cap dels ante-

riors projectes...

El procés de fundició de les escultures es realitzà a Reus, a la Fundició Ginfer. Les escultures són totes d'una peça, menys els braços, i foren acabades amb una patina clara. Com que els guixos no estaven signats, Rebull hagué de fer-ho sobre la cera. Ell mateix va controlar tot el procés: el pas del fang als motlles de guix, el procés de fundició, els retocs i el muntatge. Les figures van unides directament per mitjà d'un espàrrec a la plataforma arquitectònica.

El *Semanario Reus*, el *Correo Catalán* i *La Vanguardia* es feren ressò de la inauguració del monument el 14 de desembre de 1968. La Banca Vilella va editar un catàleg explicatiu de la donació de l'obra a la ciutat i del significat del mite. Segurament llavors ningú confonia Triptòlem, Demèter i Persèfone amb el nen Jesús, sant Josep i la Verge Maria, com fan els qui es refereixen a aquest grup com *La Sagrada Família*. I n'hi ha més d'un...

■ ISABEL TAIXÉS DOLCET

Fotografia del monument